

> Docentenhandleiding en werkbladen

> dr. Konstantin Mierau

COLOFON

Het lespakket 'Lezen onder de loep' is een lessenserie over leeservaringen en onderzoek naar leesgedrag, ontwikkeld door de Scholierenacademie van de Rijksuniversiteit Groningen. Het lespakket bestaat uit een docentenhandleiding, werkbladen voor leerlingen en een filmpje. De docentenhandleiding en werkbladen zijn te bestellen via scholierenacademie@rug.nl en het filmpje is te bekijken op de website van de Scholierenacademie.

Redactie: Konstantin Mierau, Joanne Schuitemaker & Bastiaan van der Werff

Filmmateriaal: Koen de Koning, Last Tuesday

Presentatie: David Elzinga

Vormgeving: Rick Jan Molanus

Bij de samenstelling van dit lespakket is getracht alle rechthebbenden te achterhalen en te contacteren. Indien u meent dat dit niet het geval is, dan kunt u contact opnemen met scholierenacademie@rug.nl.

Dit lespakket alsmede delen van het onderzoek van Dr. Konstantin Mierau waar de opzet uit put is ontwikkeld in samenwerking met en met financiering van het internationale onderzoeksproject Converging Horizons: Production, Mediation, Reception and Effects of Cultural Representations of Marginality (CONICYT-CHILE PIA/Anillos SOC180045).

**CONVERGING
HORIZONS**
CONICYT-Chile PIA/ANILLOS SOC180045

Docenten- handleiding

Deze lessenserie samengevat

Onderwerpen	Lezen, Literatuur, Wetenschappelijk Onderzoek, Persoonlijke Ontwikkeling & Beeldvorming.
Niveau	Bovenbouw HAVO/VWO (klas 4)
Aantal lessen	4
Sluit aan bij examenprogramma Nederlands en moderne vreemde talen	Subdomein E1: Literaire ontwikkeling & Domein F: Oriëntatie op studie en beroep.
Beschikbaar materiaal	Deze docentenhandleiding, gratis te bestellen via scholierenacademie@ rug.nl

Inleiding

De leesvaardigheid van Nederlandse jongeren gaat al geruime tijd achteruit. Dit blijkt onder andere uit internationaal vergelijkend onderzoek naar de leesvaardigheid van scholieren. Deze daling wordt de laatste jaren almaar sterker, wat leidt tot toenemende discussies in nationale media over het veranderen van het leesgedrag van jongeren.

Gezien de problematiek is het belangrijk om op te merken dat er binnen wetenschappelijk onderzoek naar literatuur in toenemende mate ruimte is voor de lezer. **Eigentijds wetenschappelijk onderzoek** richt zich steeds vaker op de effecten van lezen op de lezer, terwijl ouder onderzoek zich veelal richtte op de tekst en de auteur. Zo wordt er tegenwoordig bijvoorbeeld gekeken hoe de lezer helpt een verhaal tot leven te brengen, de mate waarin lezers zich kunnen identificeren met personages uit een fictief werk, en welke cognitieve vaardigheden deze identificatie beïnvloedt. Een belangrijk concept in het denken over de effecten van lezen is empathisch vermogen.

Deze nieuwe invalshoek, die de lezer centraal stelt, toont dat lezen meer omvat dan een persoonlijk en subjectief proces. Daarnaast bieden de inzichten die hedendaags onderzoek oplevert ook een kans om een nieuwe aanpak ten aanzien van de leeslijst en literatuuronderwijs te ontwikkelen: een aanpak die gericht is op lezen als sociaal of groepsproces. Wetenschapper dr. Konstantin Mierau, die onderzoek naar leesgedrag van gemarginaliseerde groepen, onder andere in gevangissen, heeft gedaan, merkt namelijk op dat: **“Samen praten over teksten en verhalen de sleutel is tot gemotiveerde, verdiepende leeservaringen die bijdragen aan verbondenheid en inlevingsvermogen”**.

Dit lespakket, dat tot stand is gekomen door nieuwe onderzoeksinzichten toe te passen op de bovengenoemde problematiek, heeft meerdere doelen. Allereerst wordt er geprobeerd de motivatie van de leerlingen om te lezen te vergroten, door ze kritisch te laten kijken naar hun eigen voorkeuren en leeskeuzes en het (verplichte) leesmateriaal dat ze aangeboden krijgen. Daarnaast wordt er duidelijk gemaakt dat het leesproces meer omvat dan het alleen lezen van een boek, aangezien je door te lezen veel te weten kan komen over anderen en de achterliggende motivaties van verschillende personen of groepen. Ten slotte gaan de leerlingen zelf **als onderzoekers aan de slag**, waardoor ze hopelijk inzien dat lezen misschien wel een zeer subjectieve ervaring lijkt, maar dat het mogelijk is om grootschalig onderzoek naar effecten ervan te doen, met resultaten die geldigheid kunnen hebben voor grote groepen. Deze aanpak bevordert daarmee de sociale motivatie voor lezen enerzijds, en inlevingsvermogen in de denkwijze en wereldbeelden van uiteenlopende maatschappelijke groepen anderzijds.

Over de onderzoeker

Dr. Konstantin Mierau is Universitair Docent Europese Letterkunde bij de afdeling Europese Talen en Culturen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Daarnaast is Konstantin programmadirecteur van de Graduate School for the Humanities en directeur van de Federation of Graduate Schools in the Social Sciences and the Humanities. Het onderzoek van Konstantin richt zich op de relatie tussen marginale groepen en literaire representatie. Centrale vraagstukken zijn: hoe beïnvloeden literaire representaties de publieke perceptie van marginale groepen? Wat voor rol spelen literaire representaties in de zelf-identificaties van marginale groepen zoals gevangenen? Hoe kunnen deze inzichten worden gebruikt voor het ontwikkelen

van leesonderwijs met oog op maatschappelijke cohesie? Mierau verspreidt dit onderzoek in vakpublicaties en publieke lezingen.

Voor dit lespakket heeft Konstantin Mierau in samenwerking met de Scholierenacademie, in het bijzonder met docent en projectleider Joanne Schuitemaker en student-assistent Bastiaan van der Werff, gekeken naar hoe inzichten uit recent onderzoek naar leeservaring kunnen worden toegepast in het leesonderwijs. Hij put daarbij uit eigen onderzoek naar lezen in gevangenissen. Daarnaast is de opzet van het lespakket gebaseerd op inzichten uit het internationale onderzoeksproject Convergence Horizons, waarvan Konstantin als academische directeur van het internationale onderzoeksteam initiatiefnemer en mede-auteur is, alsmede uitwisselingen met collega's uit het vakgebied van de empirische literatuurwetenschappen in het algemeen, en de leerstoel Europese Cultuur en Literatuur aan de Rijksuniversiteit Groningen in het bijzonder. Het doel is de traditionele focus op tekst en auteur te vervangen door een interactieve op de lezer georiënteerde aanpak. Deze aanpak bevordert daarmee de sociale motivatie voor lezen enerzijds, en inlevingsvermogen in de denkwijze en wereldbeelden van uiteenlopende maatschappelijke groepen anderzijds.

**CONVERGING
HORIZONS**
CONICYT-Chile PIA/ANILLOS SOC180045

Opbouw lessen

Het doel van deze lessenserie is tweeledig. Aan de ene kant leren leerlingen over leesgedrag, identificatie en inlevingsvermogen en aan de andere kant leren ze om onderzoek te doen zoals een literatuurwetenschapper dat doet.

Onderzoek doen gaat vrijwel altijd volgens een aantal vaste stappen. De Scholierenacademie heeft onderstaande onderzoekscyclus ontworpen, om leerlingen te helpen bij het doen van onderzoek. Deze lessenserie volgt ook de onderzoekscyclus.

In de eerste les staat **verwonderen** over het onderwerp centraal. Leerlingen gaan aan de hand van opdrachten in gesprek over hun eigen ervaringen met fictie. Dit hoeft niet alleen over boeken te gaan, maar dat kan ook over series of misschien zelfs games gaan.

Wanneer ze zich hebben verwonderd over hun eigen leesgedrag en fictieconsumptie, gaan ze in de tweede les het werk van een literatuurwetenschapper **verkennen**. Wetenschapper Konstantin Mierau vertelt in een filmpje over zijn onderzoek en stelt de leeslijst op middelbare scholen ter discussie. Leerlingen maken kennis met begrippen identificatie en empathie en onderzoeken of fictie invloed heeft op hun eigen zelfbeeld.

In de derde les gaan ze zelf aan de slag met een eigen onderzoek. Ze formuleren een **onderzoeksvraag**, stellen een **hypothese** op en maken een **onderzoeksplan** in de vorm van een enquête om uit te zoeken welke invloed fictie heeft op hun omgeving.

De enquête verspreiden zij, zodat ze in de vierde les de **resultaten** kunnen verzamelen en **conclusies** kunnen trekken. Ze maken vervolgens een posterpresentatie, zodat ze hun onderzoek kunnen inleveren en/of **presenteren**. Hierbij komen natuurlijk ook de **nieuwe vragen** die het onderzoek oproept aan bod.

	Les 1	Les 2	Les 3	Les 4
Onderzoeksfase	Verwonderen	Verkennen	Onderzoeksvraag en - plan	Resultaten verzamelen, conclusies trekken en presenteren
Doel van de les	Het starten van een sociaal proces rondom lezen, waarbij identificatie een grote rol speelt.	Kennismaken met literatuurwetenschap en inzicht krijgen in eigen leeservaring.	Leren om een onderzoek over leesgedrag en identificatie op te zetten.	Leren hoe je onderzoeksresultaten verwerkt en bevindingen presenteert.
Verloop van de les	<p>Introductie onderzoekscyclus</p> <p>Opdracht 1.1: Lezen doe je niet alleen?</p> <p>Opdracht 1.2: Een echte aanrader</p> <p>Uitleg identificatie en empathie</p> <p>Opdracht 1.3: Wie ben ik?</p>	<p>Opdracht 2.1: De leeslijst onder de loep</p> <p>Opdracht 2.2: Wat doet een verhaal met je?</p> <p>Opdracht 2.3: Zelfbeeld en fictie</p>	<p>Opdracht 3.1: Terugblikken en opstarten</p> <p>Opdracht 3.2: Aan de slag als onderzoeker</p> <p>Opdracht 3.3: De juiste vragen stellen</p>	<p>Opdracht 4.1: Ordenen en analyseren</p> <p>Opdracht 4.2: Dus... Deel je bevindingen!</p>
Huiswerk	x	x	Vragenlijst afnemen	x

Les

Praktische informatie les 1

Leerdoelen	<ul style="list-style-type: none"> • De leerling ziet in dat lezen ook een sociaal proces en een groepsproces kan zijn. • Leerlingen krijgen inzicht in het eigen leesgedrag en dat van anderen.
Beginsituatie	Leerlingen zijn bekend met de literaire begrippen personage en karakter.
Verloop van de les	<ul style="list-style-type: none"> • Introductie: Onderzoekscyclus (± 5 minuten) • Opdracht 1.1: Lezen doe je niet alleen? (± 10 minuten) • Opdracht 1.2: Een echte aanrader (± 20 minuten) + uitleg over identificatie en empathie • Opdracht 1.3: Wie ben ik? (± 10 minuten)
Vorbereiding docent	<ul style="list-style-type: none"> • Neem de docentenhandleiding door • Kopieer opdracht 1.1 van het werkblad • Kopieer de spreekkaarten voor opdracht 1.2 • Maak de Mentimeter behorend bij opdracht 1.3

Introductie: *Onderzoekscyclus*

Wat

Deze lessenserie gaat over leesgedrag, literatuur en onderzoek. Aan het eind van de lessenserie hebben leerlingen ook een klein onderzoek uitgevoerd. Laat voorafgaand aan de opdrachten de onderzoekscyclus zien en leg deze uit. Vertel daarbij dat de eerste twee lessen in het teken staan van stap 1. In de derde les komen stappen 2, 3 en 4 aan bod en in de laatste les ga je bezig met stappen 5, 6 en 7.

Uitleg (± 5 minuten)

De stappen uit de onderzoekscyclus zijn als volgt:

1. **Verwonderen en verkennen:** voordat je onderzoek gaat doen, moet je je eerst verdiepen in het onderwerp. Dit doe je door informatie te verzamelen en je in te lezen.
2. **Onderzoeksvraag en hypothese:** na het inlezen weet je wat er nog niet bekend is over het onderwerp, dat is waar je onderzoeksvraag over gaat.
3. **Onderzoeksplan:** als je een goede onderzoeksvraag hebt, bedenk je eerst hoe je antwoord op de onderzoeksvraag kan krijgen en hoe het onderzoek uitgevoerd moet worden.
4. **Uitvoeren en resultaten:** de volgende stap is het uitvoeren van het onderzoek. Hierbij verzamel je resultaten die antwoord kunnen geven op je onderzoeksvraag.
5. **Conclusies en verklaren:** op basis van de resultaten kun je een conclusie trekken en dus ook antwoord geven op je onderzoeksvraag. Ook kun je nu de hypothese bevestigen of verwerpen.
6. **Rapporteren en presenteren:** om anderen over je onderzoek te informeren, moet je er een verslag over schrijven of presentaties over geven.
7. **Nieuwe vragen:** bij het onderzoek kom je er waarschijnlijk achter dat er nog meer is, wat je niet weet. Deze vragen kunnen de basis vormen voor vervolgonderzoek.

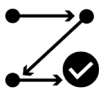

Opdracht 1.1: *Lezen doe je niet alleen?*

Wat

Om inzicht te krijgen in de manier waarop leerlingen over lezen denken, krijgen ze drie stellingen voorgelegd waarbij ze voor- en tegenargumenten moeten formuleren.

Werkwijze (± 10 minuten)

Op het werkblad staan drie stellingen waar leerlingen argumenten bij moeten bedenken:

1. *Alleen lezen is het beste.*
2. *Je kunt het beste een gedrukt boek lezen.*
3. *Een boek lees je vooral omdat het verhaal je interesseert.*

Gebruik bij deze opdracht de werkvorm *Denken-Delen-Uitwisselen*. Dit betekent dat leerlingen eerst individueel argumenten bedenken en noteren, deze argumenten vervolgens met groepsgenoten delen en dat de argumenten ten slotte klassikaal worden besproken.

Vallend kwartje

De leerlingen zien in dat lezen niet alleen een persoonlijk, maar ook een sociaal proces of groepsproces is. Dit betekent dat je niet alleen, maar juist samen met een ander leest en dat leesmotivatie uit de groepsdynamiek voort kan komen!

Uitleg

Lezen wordt tegenwoordig vaak gezien als een persoonlijk en individueel proces, terwijl het als **sociaal of groepsproces** wellicht voor meer leesmotivatie kan zorgen. De stellingen uit deze opdracht zijn dan ook niet juist of onjuist te noemen en lokken daarom hopelijk een discussie uit.

Zo kun je bij **stelling 1** beargumenteren dat alleen lezen het beste is, omdat je dan bijvoorbeeld op je eigen tempo kunt lezen. Maar niet voor iedereen zal alleen lezen het beste werken, er bestaan namelijk ook andere vormen van lezen. Veel mensen zijn vroeger bijvoorbeeld voorgelezen of lezen zelf wel eens voor. Dit is een vorm van lezen die een belangrijke rol speelt bij het kennis maken met lezen. Daarnaast zijn er ook mensen die tegelijkertijd, dus samen, een boek lezen, bijvoorbeeld in leesclubs. Samen lezen kan voor mensen die niet graag lezen belangrijk zijn als motiverende factor; het kan helpen om te beginnen of door te gaan met lezen doordat lezers **elkaar motiveren**.

Ook **stelling 2** is subjectief en het kan zijn dat leerlingen vinden dat het gedrukte boek de beste manier van lezen biedt. Toch zijn er ook andere vormen te bedenken, zo lezen we tegenwoordig ook op de computer of tablet en lezen we e-books. Ook zijn er, voornamelijk in de 18e en 19e eeuw, grote klassiekers (bijvoorbeeld veel van het werk van Dickens) als feuilleton in de krant verschenen, die doorgaans in de familiekring samen werden gelezen. Ten slotte zijn er ook **luisterboeken** en kan er **voorgelezen** worden, vormen van lezen die heel anders zijn dan de traditionele vorm van het gedrukte boek, maar die door sommige lezers toch als prettig worden ervaren.

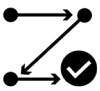
Stelling 3 is misschien wel de interessantste stelling, omdat veel mensen aannemen dat je een boek alleen moet lezen als het verhaal je interessant lijkt. Toch blijkt uit onderzoek dat de **sociale omgeving** van een lezer belangrijk is voor de leeskeuzes die iemand maakt en dat de motivatie om te lezen voortkomt uit sociale interactie. Dit betekent dat de keuze voor een boek vaak wordt gestuurd door vrienden, familieleden of kennissen. Deze groep kent de lezer in kwestie en kan zo helpen om het juiste boek te vinden. Dit toont nogmaals dat lezen niet slechts als puur persoonlijk proces gezien moet worden, maar ook als een sociaal proces of groepsproces.

Opdracht 1.2: *Een echte aanrader*

Wat

Om het gesprek over lezen op gang te krijgen en het sociale proces rondom lezen te starten, gaan de leerlingen met behulp van een spreekkaart met elkaar in gesprek.

Werkwijze (± 20 minuten)

In groepjes van vier krijgen leerlingen een spreekkaart met vragen erop, zie werkblad 1.2. Eén leerling is de groepsleider en de andere leerlingen geven aan welke vraag ze willen beantwoorden. Dit doen ze door een combinatie van een kleur (of een letter, indien in zwart-wit geprint) en een nummer te noemen. Deze combinaties komen overeen met de vragen op het werkblad.

De groepsleider stelt de betreffende vraag en de leerlingen gaan hierover met elkaar in gesprek. De groepsleider maakt hierbij aantekeningen en streept de vraag vervolgens af, zodat leerlingen zo veel mogelijk vragen kunnen bespreken. De vragen worden dus niet vaker dan één keer behandeld en na ongeveer drie vragen mag van groepsleider gewisseld worden.

Leg de groepsgesprekken na ongeveer 10 minuten stil om de gemaakte aantekeningen klassikaal te bespreken.

Tip!

*Geef aan dat er geen foute antwoorden zijn,
het gaat tenslotte over je eigen ervaring!*

Leg na de gesprekken van de leerlingen uit waarom deze vragen gekozen zijn en wat lezen, identificatie en empathie met elkaar te maken hebben, zie uitleg.

Uitleg

Waarom zijn deze vragen gekozen?

Veel van de vragen gaan over meningen of ervaringen van de leerlingen en de mensen in hun omgeving. Het idee hierachter is dat de leerling gaat nadenken over zijn eigen leesgedrag door te kijken naar de leeservaring van een ander. Uit onderzoek blijkt dat de sociale omgeving, dus de meningen en ervaringen van vrienden of familie, invloed heeft op de leeskeuzes en het leesgedrag van de leerlingen.

Identificatie, empathie en lezen.

Een deel van de vragen is redelijk sturend. Ze hebben betrekking op wat vrienden, familieleden of kennissen vinden en gaan over wanneer een boek of een personage je aanspreekt. Vaak spreekt een personage je aan als je jezelf in het personage of een situatie waarmee deze wordt geconfronteerd kan herkennen, oftewel, als je je met het personage kunt **identificeren**. Een personage hoeft dus zeker niet precies hetzelfde te zijn om jezelf erin te herkennen, je kunt je namelijk ook herkennen in karaktereigenschappen van een personage, keuzes die hij of zij maakt of in de emoties die een personage voelt. Zo kan het dus zijn dat je je ook kunt identificeren met iemand die bijvoorbeeld een heel andere culturele achtergrond heeft.

In hedendaags onderzoek naar leeservaringen wordt identificatie als kernbegrip gezien, omdat het wordt beschouwd als een voorwaarde voor het ontwikkelen van **empathie** (zie les 2). Sommige onderzoekers stellen zelfs dat identificatie empathie uitlokt: als je je kunt herkennen in de keuzes of emoties van een personage, kun je je waarschijnlijk ook beter inleven in het personage. Dit kan er vervolgens toe leiden dat je begrip ontwikkelt voor mensen die soortgelijke dingen meemaken. **Door te lezen en je te identificeren met de personages is het dus mogelijk om empathie te ontwikkelen voor andere personen, ideeën en overtuigingen.**

In de huidige samenleving, waarin we door globalisering in toenemende mate in contact komen met verschillende groepen en overtuigingen, is het belangrijk om empathie te ontwikkelen. Dat kan helpen om ideeën, meningen en opvattingen vanuit verschillende oogpunten analyseren. Fictie kan hieraan dus bijdragen, doordat de lezer inzicht krijgt in de denkwerelden van uiteenlopende personages.

Het onderzoek van Konstantin gaat hier ook over, in de volgende les wordt daar verder op ingegaan. Literatuuronderzoek is dus meer dan alleen boeken analyseren.

Tip om verder te lezen over leesmotivatie:

Lezen doe je samen: hoe kan leeshonger gestimuleerd worden? Geschreven door Mia Stokmans en Roos Wolters, verschenen als deel 32 in de Stichting-Lezen reeks.

Vallend kwartje

De leerlingen merken dat zij een boek, film of serie leuker vinden als zij zich kunnen identificeren met de personages. Dan pas kunnen zij gegrepen worden door het boek, waardoor ze empathie kunnen ontwikkelen. Ook merken ze dat mensen in hun directe omgeving invloed hebben op wat zij lezen of kijken.

Opdracht 1.3: *Wie ben ik?*

Wat

Om de aangeleerde kennis over identificatie toe te passen, ga je met behulp van een Mentimeter aan de leerlingen vragen met welk karaktertype ze zich het meest identificeren.

Werkwijze (± 10 minuten)

Via een Mentimeter gaan leerlingen de volgende vraag beantwoorden: "Met welk karaktertype identificeer jij je het meest?", ze kunnen daarbij kiezen uit de volgende antwoorden:

- De held
- De schurk/slechterik
- De helper
- De schenker
- De opdrachtgever
- De prinses
- De valse held

Voordat de leerlingen de vraag beantwoorden, is het handig om eerst de verschillende karaktertypes kort toe te lichten, zie uitleg.

Tip!

Leg de karaktertypes uit aan de hand van verhalen (boeken/films/series) die bekend zijn bij de leerlingen en die je zelf ook leuk vindt!

Je kunt een aantal antwoordmogelijkheden weglaten als je de karaktertypes te ingewikkeld vindt voor de leerlingen.

Nadat alle leerlingen de vraag hebben beantwoord, bespreek je klassikaal kort waarom de leerlingen voor een bepaald karakter hebben gekozen.

Vallend kwartje

De leerlingen zien in dat verschillende mensen zich ook eerder zullen identificeren met andere karaktertypes. Hieruit volgt dat verschillende verhalen dus beter voor verschillende leerlingen werken om empathie op te wekken.

Uitleg

Uit onderzoek naar oudere verhalen is naar voren gekomen dat er binnen een verhaal vaak een aantal typerende karakters, ook wel archetypen genoemd, voorkomt. Deze karakters vervullen binnen het verhaal allemaal een eigen rol. Dit is ook bij hedendaagse verhalen het geval. Denk bijvoorbeeld aan de films van Disney, waarin vaak een typische held en schurk voorkomt. De leerlingen kiezen bij deze opdracht met welk karaktertype zij zich het meest identificeren. Hier volgt een korte toelichting per karakter:

- **De held** is een bekend karakter dat vaak wordt gezien als een van de belangrijkste karakters van een verhaal. Dit komt doordat de held tegen de schurk/slechterik vecht en op deze manier opkomt voor "het goede".
- **De schurk/slechterik** is normaal gesproken het karakter dat de held tegenwerkt en daardoor vaak symbool staat voor "het kwade".
- **De helper** is het karakter dat de held helpt zijn/haar missie te volbrengen. De helper heeft dus een ondersteunende rol en wordt gekenmerkt door eigenschappen als intelligentie, vastberadenheid en moed. In oudere verhalen had de helper vaak magische krachten.
- **De schenker** kan twee rollen vervullen. Allereerst kan de schenker de held voorbereiden op zijn/haar missie. Daarnaast kan de schenker, zoals de naam aangeeft, de held een voorwerp (vaak een wapen) schenken dat hem/haar helpt om de missie te volbrengen.
- **De opdrachtgever** is het karakter dat de held in een vroeg stadium van het verhaal op zijn/haar missie stuurt. In oudere verhalen is dit vaak de vader van de prinses. Hij stuurt de held op een missie om erachter te komen of deze held geschikt is voor zijn dochter. Het komt ook voor dat de opdrachtgever kwade bedoelingen heeft en de held op een missie stuurt om van hem/haar verlost te zijn.
- **De prinses** is het karakter dat meestal met de held eindigt (en in oudere verhalen trouwt). In modernere verhalen is het karakter vaak niet echt meer een prinses, maar de zielsverwant van de held. In sommige verhalen valt de prinses eerst voor de valse held voordat ze de echte held leert kennen.
- **De valse held** is het karakter dat in het begin van het verhaal als goed wordt gezien, maar waarvan later in het verhaal toch blijkt dat hij/zij kwaad in de zin heeft en de held tegenwerkt.

De karakters zoals ze hier zijn beschreven komen vaak niet perfect overeen met de personages van een verhaal. Daarnaast is het mogelijk dat een personage meerdere rollen vervult binnen een verhaal, en dus de kenmerken van meerdere typerende karakters bezit.

Les 2

Praktische informatie les 2

Leerdoelen	<ul style="list-style-type: none"> • De leerling leert kritisch te kijken naar (verplicht) leesmateriaal. • Leerlingen krijgen inzicht in de leeservaring van zichzelf en van anderen. • Leerlingen maken kennis met het werk van een literatuurwetenschapper.
Beginsituatie	Leerlingen zijn bekend met de verschillende vertelperspectieven en de literaire begrippen personage en fictie. Daarnaast weten ze wat identificatie betekent (zie les 1).
Verloop van de les	<ul style="list-style-type: none"> • Opdracht 2.1: De leeslijst onder de loep (± 15 minuten) • Opdracht 2.2: Wat doet een verhaal met je? (± 20 minuten) • Opdracht 2.3: Zelfbeeld en fictie (± 10 minuten)
Vorbereiding docent	<ul style="list-style-type: none"> • Neem de docentenhandleiding door • Bekijk het filmpje behorend bij opdracht 2.1 • Selecteer een passend fragment voor opdracht 2.2 • Kopieer opdracht 2.2 van het werkblad • Maak de Mentimeter behorend bij opdracht 2.3
Tijdsduur	± 50 minuten

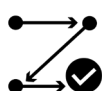
Opdracht 2.1: *De leeslijst onder de loep*

Wat

Om erachter te komen hoe leerlingen over de leeslijst en verplicht lezen denken, gaan ze discussiëren over de stelling: **“Scholen mogen leerlingen geen verplichte leeslijst geven.”**

Vervolgens kijken ze een filmpje waarin literatuurwetenschapper Konstantin zijn mening geeft over de verplichte leeslijst.

Werkwijze (± 15 minuten)

Hier kan je kiezen tussen de werkvormen *discussie* en *debat*.

Discussie

Gebruik de werkvorm *Denken-Delen-Uitwisselen*. De leerlingen bedenken dus eerst zelf argumenten, delen deze met een klasgenoot en vervolgens gaan ze hier klassikaal over discussiëren.

Tip!

Je kunt de discussie eventueel wat sturen door de vraag anders te formuleren. Een voorbeeld: “Hoe kunnen we de leeslijst verbeteren?”

Debat

Je kan ook kiezen voor een debatform, door de groep op te splitsen. Eén groep bedenkt dan argumenten voor de stelling, terwijl de andere groep argumenten tegen de stelling bedenkt.

Tip!

Om de opdracht uit te breiden, kan je de leerlingen eerst een aantal krantenartikelen laten lezen over het onderwerp. Deze artikelen kan je zelf aan de leerlingen aanbieden.

Kijk na afloop van de discussie het filmpje waarin literatuurwetenschapper Konstantin beargumenteert wat hij van de (verplichte) leeslijst vindt. [Het filmpje](#) kun je vinden op de website van de Scholierenacademie (Leraren -> Lespakketen -> Lezen onder de loep). Bespreek het filmpje achteraf aan de hand van de volgende vragen:

- Wat vindt Konstantin van de verplichte leeslijst?
- Waar doet Konstantin zelf onderzoek naar?
- Waarom kan lezen waardevoller zijn dan films kijken?
- Welke onderdelen uit de eerste les kwamen terug in het filmpje?

Vallend kwartje

Boeken die goed bij je eigen leefwereld aansluiten maken meer indruk en helpen daardoor te beginnen met lezen, te blijven lezen én empathie te ontwikkelen voor anderen.

Uitleg

In het filmpje vertelt Konstantin dat de leeslijst doorgaans verschillende doelen heeft: kennismaken met literatuur in de vaktaal, leesvaardigheid verbeteren en brede cultuurkennis opdoen. Het lezen van fictie kan echter ook een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van empathie voor andere personen.

Empathie kan worden omschreven als de mate waarin je je kan inleven in de situatie van een ander, waardoor je dezelfde emoties als een ander ervaart. Empathie wordt ook wel eens inlevingsvermogen genoemd. Uit onderzoek blijkt dat empathie op verschillende manieren opgeroepen kan worden. Zo kan je empathie voelen doordat je de emoties van een ander meemaakt, over de situatie van een ander hoort, maar ook door te lezen. Het lezen van fictie biedt nog een ander voordeel, het kan namelijk bijdragen aan het herkennen van en leren over verschillende emoties.

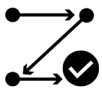
Er is een aantal voorwaarden waar een tekst aan moet voldoen voordat de lezer zich goed kan inleven in de personages van een verhaal. Zo moet de lezer zich kunnen identificeren met de personages. Daarnaast moet de lezer echt door de tekst gegrepen worden, iets wat alleen gebeurt als de tekst aansluit bij de leefwereld van de lezer. Om deze reden is het interessant om de discussie over de (verplichte) leeslijst te voeren. Veel literaire werken passen misschien niet bij de leefwereld van de leerling, waardoor leerlingen niet gegrepen worden door de tekst en zich minder snel zullen identificeren met de personages. Dit betekent dat je enkele, maar niet alle van de doelen van de leeslijst kunt behalen via het lezen van verplichte klassiekers. Het is dus belangrijk om met de leerling in gesprek te gaan. Zo kan er op basis van zijn of haar interesses een boek gekozen worden dat aansluit bij de leefwereld van de leerling en daardoor helpt de doelen van de leeslijst te behalen.

Opdracht 2.2: *Wat doet een verhaal met je?*

Wat

Om te onderzoeken of leerlingen zichzelf identificeren met personages gaan ze een fragment lezen en een vragenlijst invullen. Op die manier krijgen ze inzicht in hun eigen leeservaring en in die van andere leerlingen.

Werkwijze (± 20 minuten)

De leerlingen gaan een fragment lezen en vullen vervolgens de vragenlijst op werkblad 2.2 in. Deze vragenlijst is toepasbaar op verschillende fictieve werken.

Als docent maak je zelf de keuze voor een fragment. Je kunt dus een verhaal kiezen waarvan jij denkt dat het goed bij de leerlingen past. Hieronder wordt een aantal voorwaarden genoemd waaraan het fragment moet voldoen:

1. het moet een fictief verhaal zijn;
2. het verhaal moet duidelijk de gedachten van een bepaald personage weergeven (dit kan het makkelijkste met een ik-vertelling);
3. het fragment moet lang genoeg zijn om je in te kunnen leven in het karakter.

Nadat iedereen de vragenlijst heeft ingevuld, bespreek je de resultaten klassikaal aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe zou je het (hoofd)personage typeren?
- Kon je je identificeren met het personage? Waarom wel/niet?
- Kon je je inleven in of had je zelfs empathische gevoelens voor het personage? Waarom wel/niet?
- Waar moet een verhaal of personage voor jou aan voldoen om je in te kunnen leven?

Tip!

Betrek de vragen van de vragenlijst in de bespreking van de bovengenoemde vragen.

Leg uit dat je dit soort vragenlijsten kunt gebruiken om te onderzoeken in hoeverre mensen zich met personages identificeren. Ook kun je hiermee onderzoeken of iemand wordt gegrepen door een tekst, zie uitleg. In les 3 gaan leerlingen zelf een vergelijkbaar onderzoek opzetten.

Vallend kwartje

Door te lezen kunnen de leerlingen inzicht krijgen in hoe zij en anderen verschillende emoties ervaren en daardoor verschillend reageren op personages.

Uitleg

In deze opdracht worden drie voorwaarden genoemd waaraan het fragment moet voldoen.

De eerste voorwaarde is dat het een **fictief verhaal** moet zijn. Uit onderzoek blijkt namelijk dat fictieve verhalen beter in staat zijn om empathie op te roepen dan niet-fictieve verhalen. Dit komt waarschijnlijk doordat de lezer bij fictie zich niet gedwongen voelt om te handelen na het lezen van een tekst. De lezer voelt zich vrij om een beeld te vormen van de situatie en zijn of haar eigen emoties hierbij te ervaren, zonder consequenties. Dit is anders bij bijvoorbeeld nieuwsberichten in de krant, waar de tekst de lezer informeert en op deze manier richting een conclusie en mogelijke handeling stuurt. Fictieve boeken worden om deze reden ook wel eens gezien als een gesimuleerde en vrijblijvende sociale omgeving waarin de lezer kan leren over emoties en motivaties van anderen. Ondanks deze schijnbare vrijblijvende inleving, verandert lezen, zo toont wetenschappelijk onderzoek, het inlevingsvermogen van lezers wél.

De tweede voorwaarde is dat het fragment duidelijk de **gedachten van een (hoofd)personage** weergeeft. Op deze manier kun je inzicht krijgen in de emoties en achterliggende ontwikkelingen van een (hoofd)personage. Zo maak je dus (lees)kilometers in de gedachte van een ander en dit kan ertoe leiden dat je je sneller identificeert met het personage. Dit kan vervolgens leiden tot een vergroot inlevingsvermogen in anderen, maar geldt alleen als de lezer dus echt gegrepen is door een tekst en zich identificeert met het personage.

De derde voorwaarde is dat het fragment **lang genoeg** is om je in te kunnen leven in een karakter. Er bestaat geen standaardlengte voor een goed of bruikbaar fragment. In wetenschappelijk onderzoek varieert de lengte van fragmenten namelijk ook tussen enkele alinea's en meerdere pagina's. Het belangrijkste is dus dat er in het fragment informatie over het personage en zijn/haar emoties en persoonlijke ontwikkelingen en motivaties naar voren komt. Afhankelijk van de hoe je de les wilt indelen, kan je kiezen voor een iets korter of juist langer fragment, maar een fragment van minimaal drie alinea's en maximaal drie pagina's zou ruim voldoende moeten zijn.

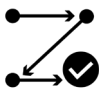
De vragenlijst die de leerlingen bij het fragment invullen is gebaseerd op een type vragenlijst dat vaak wordt gebruikt in wetenschappelijk onderzoek naar de verbanden tussen lezen en gedrag. Bij dit type vragenlijst wordt er met behulp van een vijfpuntsschaal gevraagd naar de ervaringen en meningen van de lezers. Zo kunnen lezers geen simpel ja/nee-antwoord geven. Bovendien blijven de antwoordcategorieën beperkt, waardoor de antwoorden achteraf relatief gemakkelijk geanalyseerd kunnen worden. Hierdoor wordt het snel duidelijk of respondenten het eens of oneens zijn met de stellingen.

Opdracht 2.3: Zelfbeeld en fictie

Wat

Om nogmaals goed na te denken over de invloed van fictieve personages, reageren de leerlingen op een stelling over zelfbeeld. Ze zullen aangeven of ze denken dat hun zelfbeeld wordt bepaald door fictieve personages of juist niet.

Werkwijze (± 10 minuten)

De leerlingen reageren, via een Mentimeter, op de volgende stelling: "Fictieve personages zijn bepalend voor mijn zelfbeeld". Bij het reageren op de vraag mogen de leerlingen kiezen uit vijf antwoorden, namelijk:

- Helemaal niet mee eens
- Niet mee eens
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

Nadat iedereen antwoord heeft gegeven op de vraag, bespreek je de resultaten. Het is hierbij belangrijk om goed door te vragen. Vraag bijvoorbeeld waarom leerlingen juist wel of niet denken dat fictieve personages bepalend zijn voor hun zelfbeeld. Op deze manier krijgen de leerlingen inzicht in hoe hun zelfbeeld wordt gevormd. Hierdoor leren ze ook beter begrijpen met welke personages, personen en ideeën ze zich het makkelijkste kunnen identificeren.

Fictieve personages mogen ook personages in films of series zijn.

Tip!

Vraag ook eens welke niet-fictieve personages het zelfbeeld van de leerlingen bepalen. Wat is bijvoorbeeld het verschil tussen Youtubers of influencers en fictieve personages?

Vallend kwartje

Zelfbeeld en gedrag worden voor een deel bepaald door (je favoriete) fictieve personages.

Uitleg

Fictieve personages kunnen bepalend zijn voor het zelfbeeld van de lezer en hebben daardoor ook invloed op het gedrag van de lezer. Dit komt doordat fictieve personages, net als echte personen, zowel als positieve of negatieve rolmodellen kunnen dienen voor de lezer. Een fictief personage kan op deze manier dus ook een positieve of negatieve invloed hebben op het handelen van de lezer.

Vanwege deze invloed van fictieve personages is het belangrijk om te kijken naar met welk aspect of welke aspecten van een personage de lezer zich identificeert. Dit inzicht in de lezer, of in verschillende lezersgroepen, kan ons veel vertellen over de relatie tussen identificatie met verschillende personages en het oproepen van empathie.

Les 3

Praktische informatie les 3

Leerdoelen	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren hoe je een (eigen) onderzoek opzet. • Leerlingen zien in dat je nieuwe, relevante informatie kan verkrijgen door verschillende groepen te vergelijken.
Beginsituatie	Leerlingen zijn bekend met de begrippen identificatie en empathie (die in de voorgaande lessen zijn behandeld) en met het literaire begrip personage.
Verloop van de les	<ul style="list-style-type: none"> • Opdracht 3.1: Terugblikken en opstarten (± 10 minuten) • Opdracht 3.2: Aan de slag als onderzoeker (± 20 minuten) • Opdracht 3.3: De juiste vragen stellen (± 20 minuten)
Vorbereiding docent	<ul style="list-style-type: none"> • Neem de docentenhandleiding door • Kopieer opdrachten 3.2 en 3.3 van de werkbladen
Tijdsduur	± 50 minuten

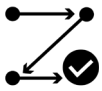

Opdracht 3.1: *Terugblikken en opstarten*

Wat

Om de kennis die in de vorige lessen is opgedaan op te frissen, laat je de uitkomsten van de Mentimeters van les 1 en les 2 zien. Vervolgens leg je uit met welke stappen van de onderzoekscyclus de leerlingen deze les aan de slag gaan.

Werkwijze (± 10 minuten)

Om het geheugen van de leerlingen op te frissen, toon je de leerlingen de uitkomsten van de Mentimeters van les 1 en 2. Vraag vervolgens of ze nog weten wat de kernbegrippen van de vorige lessen (identificatie en empathie) betekenen en waarom deze begrippen belangrijk zijn voor wetenschappelijk onderzoek.

Als de begrippen weer voor iedereen duidelijk zijn, leg je uit met welke stappen van de onderzoekscyclus de leerlingen deze les aan de slag gaan, zie uitleg.

Vallend kwartje

Onderzoek doen gaat via een aantal vaste stappen.

Uitleg

Onderzoek doen gaat via een vast aantal stappen die we de onderzoekscyclus noemen, deze is in les 1 geïntroduceerd. In de eerste twee lessen hebben leerlingen door de lessen te volgen **stap 1** uitgevoerd, ze hebben namelijk onderwerpen als literatuur, identificatie en empathie verkend en zich er hopelijk over verwonderd. In deze les gaan leerlingen aan de slag met stappen 2, 3 en 4 uit de onderzoekscyclus.

Stap 2 van de onderzoekscyclus is het bedenken van een goede **onderzoeksvraag** en een bijpassende **hypothese** op basis van de kennis die je hebt opgedaan. Omdat je na de eerste stap weet wat er al bekend is over je onderwerp, is het belangrijk om je onderzoeksvraag te richten op iets wat nog niet bekend is. Deze stap is daarom belangrijk om tot nieuwe, waardevolle inzichten te komen.

Stap 3 is het opstellen van een **onderzoeksplan**. In het plan stel je vast hoe je het onderzoek gaat uitvoeren. Je gaat dus bedenken wie of wat je gaat onderzoeken, wanneer en hoe het onderzoek plaatsvindt en wat voor materiaal je daarvoor nodig hebt. Zoals we in de eerdere lessen hebben gezien, wordt er bij literatuuronderzoek vaak gebruikt gemaakt van vragenlijsten en fragmenten uit boeken. Op basis van de onderzoeksvraag die de leerlingen in deze les formuleren, gaan ze vervolgens een eigen onderzoeksplan opstellen.

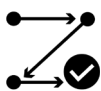
Stap 4 is het **uitvoeren** van het onderzoek en het **verzamelen van resultaten**. Dit betekent dat de leerlingen vragenlijsten gaan afnemen bij de verschillende groepen die ze willen onderzoeken. De leerlingen verspreiden de vragenlijsten die ze zelf hebben gemaakt aan het einde van deze les.

Opdracht 3.2: Aan de slag als onderzoeker

Wat

Om te beginnen aan een eigen onderzoek, formuleren de leerlingen eerst een goede onderzoeksvraag en hypothese, en kiezen ze een passend fragment om te onderzoeken.

Werkwijze (± 20 minuten)

Deel werkblad 3.2 uit aan de leerlingen. Leg vervolgens uit waar een goede onderzoeksvraag aan voldoet, zie uitleg.

Na de uitleg gaan de leerlingen in groepjes van drie een onderzoeksvraag formuleren en een fragment uitkiezen. Ook bedenken ze een hypothese.

Tip!

Tijdens de eerste les hebben leerlingen het gehad over verhalen die indruk op hen hebben gemaakt. Deze voorbeelden kunnen als inspiratiebron dienen bij deze opdracht!

Vallend kwartje

Een gerichte onderzoeksvraag helpt je bij het verzamelen van nieuwe informatie. Een manier waarop je een gerichte onderzoeksvraag kan maken is door twee groepen met elkaar te vergelijken.

Uitleg

Een goede **onderzoeksvraag** formuleren is lastig. Zelfs onderzoekers doen er soms lang over om tot een goede en duidelijke vraag te komen. Daarom hoort er bij deze opdracht een werkblad dat het voor de leerlingen makkelijker maakt om een goede onderzoeksvraag te formuleren. Daarnaast is het belangrijk om te weten waar een goede onderzoeksvraag aan voldoet. Hieronder wordt dit kort toegelicht.

Ten eerste moet de vraag passen of **aansluiten bij het onderwerp** dat je onderzoekt. Het onderwerp van dit onderzoek is leesgedrag. Leerlingen gaan het leesgedrag van verschillende groepen mensen vergelijken door de groepen in te delen op basis van een kenmerk dat ze zelf hebben uitgekozen, bijvoorbeeld leeftijd of gender.

De tweede vereiste is dat de vraag een **échte onderzoeksvraag** is. Dit betekent dat de vraag die je formuleert nieuwe inzichten oplevert. Bij veel vragen kan je het antwoord gewoon al ergens vinden, wat betekent dat je dit type vraag niet als onderzoeksvraag, maar eerder als 'opzoekvraag' moet zien.

Daarnaast moet de onderzoeksvraag ook **nuttig** zijn, dit is de derde vereiste voor een goede onderzoeksvraag. In dit lespakket kijken we naar het leesgedrag van verschillende groepen. De uitkomsten van de onderzoeken zouden bij kunnen dragen aan het veranderen of verbeteren van het leesgedrag van de verschillende groepen. Zo zouden de uitkomsten bijvoorbeeld kunnen leiden tot keuzes voor de leeslijst die goed passen bij de leefwereld van leerlingen.

Ook is het belangrijk dat de onderzoeksvraag **echt maar één vraag** is. Het komt vaak voor dat mensen proberen te veel zaken in één keer te onderzoeken. In dit geval zouden dat te veel groepen of kenmerken van deze groepen kunnen zijn. Het is dus belangrijk om je op één kenmerk te richten en daarbij te kijken naar twee verschillende groepen, zodat je gerichte informatie kunt verkrijgen.

De onderzoeksvraag moet natuurlijk ook **duidelijk** zijn. Dit betekent dat de formulering van de vraag in één keer voor iedereen te begrijpen is en dat de vraag niet op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden.

De **afbakening** van je onderzoeksvraag is ook heel belangrijk, en dus een vereiste voor een goede vraag. Je moet goed nadenken over de vier W's (wie, wat, waar en wanneer) en bepalen welke van de W's het belangrijkste zijn voor je onderzoek. In dit onderzoek komt de nadruk te liggen op de 'wie' en 'wat', oftewel de verschillende groepen én het kenmerk van deze groepen dat onderzocht zal worden.

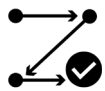
Ten slotte moet je goed nadenken over de **haalbaarheid** van het onderzoek. Je moet je dus voor aanvang van het onderzoek goed afvragen of je de onderzoeksvraag kunt beantwoorden met de tijd en de middelen die je tot je beschikking hebt. Bij dit onderzoek moeten de leerlingen dus vooral goed nadenken over de groep die ze willen onderzoeken en of dit kan.

Opdracht 3.3: *De juiste vragen stellen*

Wat

Om het eigen onderzoek goed uit te kunnen voeren, moeten de leerlingen een onderzoeksplan en een enquête maken. Het onderzoeksplan wordt gebaseerd op de onderzoeksvraag en hypothese uit de vorige opdracht. De enquête die hieruit volgt is grotendeels gebaseerd op opdracht 2.2 uit de vorige les.

Werkwijze (± 20 minuten)

Deel werkblad 3.3 uit aan de leerlingen. Ze werken in dezelfde drietallen als de vorige opdracht. Leg vervolgens uit waar een goede enquête aan moet voldoen, zie uitleg.

Besprek na ongeveer 15 minuten hoe ver iedereen is met de enquête en de onderzoeksopzet. Aan het eind van de les verspreiden de leerlingen de enquêtes online. Maak ten slotte duidelijk dat het verzamelen van genoeg ingevulde vragenlijsten huiswerk is en dat jullie in de volgende les resultaten gaan verwerken en de bevindingen zullen presenteren.

Tip!

Laat leerlingen voorafgaand aan deze opdracht een voorbeeld zien van een goede enquête.

Vallend kwartje

Het onderzoeksplan moet haalbaar zijn: alleen met een goede onderzoeksvraag en een plan van aanpak kun je een onderzoek gaan uitvoeren. Ook moet de enquête beschikken over vragen naar kenmerken van mensen, zodat je verschillen tussen groepen kan aantonen.

Uitleg

Een enquête moet aan een aantal dingen voldoen. Hieronder zijn de belangrijkste algemene zaken op een rij gezet:

- de lay-out moet netjes en goed leesbaar zijn;
- gebruik eenvoudige taal;
- de titel moet informatief, maar niet verhullend zijn;
- de begeleidende tekst moet beknopt en duidelijk zijn. Hierin vertel je hierin iets over je onderzoek, hoe veel tijd mensen ongeveer kwijt zijn met het invullen en over de anonimiteit van de verwerking;
- er moeten genoeg vragen in zitten naar relevante achtergrondkenmerken, bijvoorbeeld hoe oud mensen zijn (als je verschillende leeftijdsgroepen wilt vergelijken). Pas wel op dat je vragen niet meteen onthullen welk kenmerk van de groepen je onderzoekt. Stel daarom een aantal extra vragen naar achtergrondkenmerken;
- gebruik de verschillende soorten vragen, en de stellingen op de juiste manier; in verband met de verwerking van de resultaten is een enquête vooral geschikt voor gesloten vragen;
- bij een multiplechoicevraag geef je een zo compleet mogelijke optielijst, eventueel met een optie 'anders, namelijk...'; zodat er geen mogelijkheden ontbreken;
- vraag naar één ding tegelijk;
- zorg dat de vraag concreet en duidelijk is, antwoordopties zoals 'veel' en 'weinig' kunnen voor iedereen anders zijn en kan je dus beter vermijden;
- zorg dat je naar zo veel mogelijk details vraagt. Bij een enquête heb je maar één kans om iets te vragen, dus maak je vragen specifiek. Later kun je altijd nog dingen weglaten.

Les 4

Praktische informatie les 4

- Leerdoelen**
- Leerlingen leren hoe je onderzoeksresultaten verwerkt en je bevindingen presenteert.
  - Leerlingen zien in dat je veel te weten kan komen over verschillende groepen door hun leesgedrag en leeservaringen te onderzoeken.
  - Leerlingen komen na deze lessenserie tot het inzicht dat je leeservaringen kunt onderzoeken ondanks dat lezen een subjectieve ervaring lijkt.

Beginsituatie   Leerlingen zijn bekend met de begrippen identificatie en empathie (die in de voorgaande lessen zijn behandeld) en het literaire begrip personage.

- Verloop van de les**
- Opdracht 4.1: Ordenen en analyseren (± 20 minuten)
  - Opdracht 4.2: Dus... Deel je bevindingen! (± 30 minuten)

- Vorbereiding docent**
- Neem de docentenhandleiding door
  - Kopieer opdrachten 4.1 en 4.2 van de werkbladen

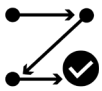
Tijdsduur   ± 50 minuten

Opdracht 4.1: Ordenen en analyseren

Wat

Om erachter te komen of er verschillen zijn tussen de groepen die de leerlingen hebben bestudeerd, gaan ze eerst de verzamelde data analyseren. Door de identificatiescores van de verschillende groepen respondenten te vergelijken, vinden de leerlingen een antwoord op de onderzoeksvraag.

Werkwijze (± 20 minuten)

Blik terug op de enquête die de leerlingen hebben gemaakt en leg uit hoe ze de identificatiescore kunnen berekenen, zie uitleg. Als de leerlingen weten hoe dit moet, verzamelen ze alle antwoorden die ze hebben ontvangen. Ze gebruiken hiervoor het werkblad dat bij deze opdracht hoort en een Excelbestand.

Vervolgens berekenen ze de gemiddelde identificatiescore voor beide groepen die onderzocht zijn. Door deze gemiddelden met elkaar te vergelijken kunnen ze erachter komen of er verschil is tussen de onderzochte groepen.

Tip!

Verdeel het werk! Verschillende groepsgenoten kunnen bijvoorbeeld de antwoorden van verschillende groepen analyseren.

Vallend kwartje

Door je verzamelde gegevens te ordenen en analyseren kun je twee groepen met elkaar vergelijken om inzicht te krijgen in hun leesgedrag.

Uitleg

De leerlingen gaan in deze opdracht zowel de identificatiescores van alle respondenten als de gemiddelde identificatiescores van de onderzochte groepen berekenen.

Dat gaat als volgt: in de enquête hebben ze gebruik gemaakt van de vragenlijst uit les 2. Deze vragenlijst bestaat uit tien vragen, met elk vijf antwoordopties: 'helemaal niet mee eens', 'niet mee eens', 'neutraal/geen mening', 'mee eens' en 'helemaal mee eens'. Om de **identificatiescore** te berekenen worden punten toegekend aan deze antwoordopties: 'helemaal niet mee eens' = 1, 'niet mee eens' = 2, 'neutraal/geen mening' = 3 en zo verder. In totaal kun je dus maximaal 50 punten halen. Hoe meer punten iemand heeft, hoe beter hij/zij zich kan identificeren met het personage uit het fragment.

In deze opdracht moeten leerlingen eerst per respondent de identificatiescore berekenen. Dat kan dus door per respondent de behaalde punten bij elkaar op te tellen. Vervolgens gaan ze de respondenten verdelen in twee groepen op basis van het kenmerk dat zij hebben gekozen voor hun onderzoeksvraag. Van deze groepen gaan zij de gemiddelde identificatiescores met elkaar vergelijken. De groep met een hoger gemiddelde kan zich beter identificeren met het personage uit het fragment.

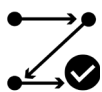
Het vergelijken van groepen is een belangrijke vorm van onderzoek doen naar leesgedrag. Op basis van vergelijkingen kun je namelijk achterhalen welke soorten teksten, maar bijvoorbeeld ook welke personages of thema's aanslaan bij verschillende groepen. Zo kun je vervolgens ook de juiste keuzes maken wat betreft het leesmateriaal dat je verschillende groepen aanbiedt. Dit kan op verschillende manier van belang zijn, zoals bij het opstellen van een (verplichte) leeslijst voor scholieren of het selecteren van fictieve werken die gevangen helpen meer empathie te ontwikkelen (zie les 2).

Opdracht 4.2: *Dus... Deel je bevindingen*

Wat

Om conclusies te trekken, kijken leerlingen naar de resultaten van opdracht 4.1. Vervolgens reflecteren ze op hun onderzoeksproces en maken ze een posterpresentatie om (de resultaten van) hun onderzoek te delen.

Werkwijze (± 30 minuten)

Nu alle antwoorden zijn geordend en geanalyseerd, kunnen de leerlingen het onderzoeksproces gaan afronden.

Deel werkblad 4.2 uit aan de leerlingen. Aan de hand van het werkblad blikken ze kort terug op het onderzoeksproces tot zover. Dit betekent dat ze nu niet alleen een conclusie gaan trekken, maar deze conclusie ook proberen te verklaren.

Leg de leerlingen vervolgens uit waar de posterpresentatie aan moet voldoen. Daarna gaan ze in hun groepje aan de slag met de poster.

Tip!

*Laat de leerlingen hun onderzoekspad tonen
aan de hand van de onderzoekscyclus!*

Vallend kwartje

Door middel van een (poster)presentatie kun je op een laagdrempelige manier de resultaten van een onderzoek verspreiden.

Uitleg

Presenteren kan op verschillende manieren en met behulp van verschillende hulpprogramma's. In deze les maken de leerlingen een **posterpresentatie**. Er is voor deze vorm gekozen omdat een goede posterpresentatie kort en duidelijk weergeeft waar het onderzoek over gaat. Daarnaast draagt het maken van een goede poster ook bij aan de academische training van de leerlingen, aangezien posters ook vaak in de wetenschappelijke wereld worden gebruikt als medium om snel en duidelijk informatie te verspreiden.

Een goede posterpresentatie voldoet aan een aantal kenmerken. Allereerst moet de posterpresentatie duidelijk maken hoe je je onderzoek hebt uitgevoerd, dus alle stappen van de onderzoekscyclus weergeven. Dit betekent dus ook dat alle onderdelen van het onderzoek, zoals de onderzoeksvraag, het fragment uit het literaire werk en de conclusie duidelijk gepresenteerd worden in de poster. Het is hierbij van belang dat je duidelijk taalgebruik hanteert. Ten slotte is het belangrijk dat de poster niet meer dan het noodzakelijke laat zien, deze dient er namelijk toe om te informeren over de bevindingen van het onderzoek.

De posterpresentatie is dus een duidelijke vorm om de uitkomsten van je onderzoek te delen. Het is daarom ook een ideale manier om aan te tonen dat lezen op het eerste gezicht een subjectieve ervaring lijkt, maar (op grote schaal) onderzocht kan worden, wat tot nieuwe inzichten leidt die ons veel vertellen over de (lees)voorkeuren van verschillende groepen mensen.

Werkbladen

Opdracht 1.1: *Lezen doe je niet alleen?*

Om inzicht te krijgen in hoe jij en je klasgenoten over lezen denken, zijn er hier drie stellingen geformuleerd. Schrijf onder elke stelling argumenten op die onderbouwen waarom je voor of tegen de stelling bent.

1. Alleen lezen is het beste.

Voor: _____

Tegen: _____

---

2. Je kunt het beste een gedrukt boek lezen.

Voor: _____

Tegen: _____

---

3. Een boek lees je vooral omdat het verhaal je interesseert.

Voor: _____

Tegen: _____

Opdracht 1.2: *Een echte aanrader*

	A	B	C	D
1	Over welke gebeurtenis op school zouden jij en je klasgenoten een verhaal kunnen schrijven?	Wat is volgens jou een spannende omgeving om een verhaal in af te laten spelen?	Wat maakt dat een boek jouw aandacht grijpt? Is dit hetzelfde bij je groepsgenoten?	Wat maakt een personage sympathiek?
2	Vind je open of gesloten eendes beter? Leg uit waarom.	Wie raad je het vaakst (succesvol) boeken, films of series aan?	Wat maakt een verhaal volgens jou spannend? Geldt dit ook voor je groepsgenoten?	Welk boek, of welke film of serie heeft het meeste indruk op je gemaakt? Leg uit waarom.
3	Aan wie heb je voor het laatst een boek aangeraden? En welk boek was het?	Herken je jezelf in personages van films en boeken die je leuk vindt? Zo ja, noem een voorbeeld van een personage.	Wat is je favoriete boek? Ken je mensen die dit boek ook goed vinden?	Wanneer is een boek zo stom dat je het weglegt?
4	Heb je een voorkeur voor waargebeurde of fictieve verhalen? Leg uit waarom.	Welk personage uit je favoriete boek, film of serie zou je een dag willen zijn? Leg uit waarom.	Heb je wel eens een boek gelezen waar je wat van hebt geleerd? Zo ja, welk boek was het?	Lezen jij en mensen in je omgeving dezelfde boeken? Kan je bedenken waarom wel of niet?
5	Welk boek heb je gelezen maar zou je niet aan vrienden of familie aanraden? Leg uit waarom.	Lees je ook wel eens boeken die vrienden of kennissen niet leuk vinden? Leg uit waarom wel of niet.	Vind je het leuk om anderen voor te lezen? Leg uit waarom wel of niet.	Vind je het leuk om anderen over boeken te vertellen? Leg uit waarom wel of niet.

Opdracht 2.2: *Wat doet een verhaal met je?*

Lees het fragment dat je van je docent hebt gekregen en vul onderstaande vragenlijst in.

	1. Helemaal niet mee eens	2. Niet mee eens	3. Neutraal / geen mening	4. Mee eens	5. Helemaal mee eens
1. Tijdens het lezen van het fragment voelde ik me onderdeel van het verhaal.					
2. Tijdens het lezen van het fragment vergat ik mezelf, en was ik helemaal opgenomen in het verhaal.					
3. Ik begreep de gebeurtenissen in het fragment net zoals het personage.					
4. Ik denk dat ik een goed inzicht in de persoonlijkheid van het personage heb (assertief, introvert, spontaan, emotioneel, etc.).					
5. Ik denk dat ik de achterliggende beweegredenen van het personage begrijp.					
6. Tijdens het lezen van het fragment voelde ik dezelfde emoties als het personage.					
7. Tijdens het lezen had ik het idee dat ik echt in het hoofd van het personage zat.					
8. Tijdens belangrijke momenten in het verhaal snapte ik precies wat het personage doormaakte.					
9. Tijdens het lezen van het fragment wilde ik dat het personage zijn of haar doelen bereikte.					
10. Toen het personage zijn/haar doelen bereikte was ik blij, maar toen dit niet lukte was ik bedroefd.					

Opdracht 3.2: Aan de slag als onderzoeker

Jullie gaan nu zelf onderzoek doen naar de identificatie van anderen met personages uit fictieve werken. Eerst moeten jullie een onderzoeksvraag formuleren.

Extra uitleg onderzoeksvraag

Een goede onderzoeksvraag is niet te breed en leidt tot concrete antwoorden, dus je moet goed nadenken over welke groep je wilt onderzoeken. Vaak worden in onderzoek verschillende groepen vergeleken. Een onderzoeksvraag kan er dus als volgt uitzien: *'Kunnen mensen die ouder zijn dan 30 jaar zich beter identificeren met personage X dan mensen die jonger zijn dan 30 jaar?'*

In de onderzoeksvraag kies je een kenmerk van een groep mensen. In dit voorbeeld is dat 'ouder dan 30 jaar/jonger dan 30 jaar', en je onderzoekt of er een relatie bestaat tussen dat kenmerk en de mate waarin mensen zich kunnen identificeren met het personage.

Zo kun je uiteindelijk een antwoord geven als 'mensen die ouder zijn dan 30 jaar, tonen een hogere/lagere mate van identificatie met personage X dan mensen die jonger zijn dan 30 jaar.'

Je gaat nu zelf bedenken welke groepen en welk kenmerk van deze groepen je wilt vergelijken. Kies een kenmerk en vul de onderzoeksvraag in:

Kunnen mensen die _____ zich beter identificeren met
personage X dan mensen die _____ ?

Hierna zul je een keuze moeten maken op welk personage de vraag zich betreft, daarom staat er nu nog 'personage X'. Zoek een fragment uit een boek dat je in de enquête gaat verwerken. Het fragment moet fictief zijn, niet te lang zijn (anders haken je respondenten waarschijnlijk af) en er moet één duidelijk hoofdpersoonage in voorkomen.

Noteer de bron van je fragment:

Schrijver: _____

Titel: _____

Jaar van uitgave: _____

Editie: _____

Uitgeverij: _____

Plaats: _____

Bladzijdenummer(s): _____

Heb je je fragment gevonden, maak je onderzoeksvraag dan nu volledig!

Kunnen mensen die _____ zich beter identificeren met
_____ dan mensen die _____ ?

Nu je een onderzoeksvraag hebt gemaakt, kun je ook een hypothese opstellen. Dat wil zeggen dat je kunt omschrijven wat jij verwacht dat het antwoord zal zijn. Dat doe je op basis van wat je in de vorige lessen hebt geleerd. Formuleer hieronder je hypothese:

Tip!

Kom je er niet uit, gebruik dan één van de volgende kenmerken:

- Voorkeur voor een bepaald karaktertype (denk aan les 1)
- Gender
- Leeftijd
- Mediaconsumptie
- Lees- of kijkgedrag
- Profielkeuze
- Opleidingsniveau
- Hobby's

Opdracht 3.3: *De juiste vragen stellen*

Je gaat bij deze opdracht een enquête maken.

Vul je onderzoeksvraag in:

Bij het maken van een enquête moet je met een aantal dingen rekening houden: privacy, kenmerken van je doelgroep, volgorde van vragen, mogelijkheid om je vragen te verwerken, begrijpelijkheid/beknoptheid.

Noteer hieronder welke kenmerken jouw doelgroepen moeten hebben:

Wat voor algemene vragen zou je moeten stellen om later de twee groepen uit je onderzoeksvraag met elkaar te vergelijken?

Welke vragen moet jij nog toevoegen zodat mensen niet meteen zien wat jij aan het onderzoeken bent?

Hoe veel mensen zouden jouw vragenlijst moeten invullen om betrouwbare resultaten te krijgen?

Hoe ga je zorgen dat zo veel mensen de vragenlijst gaan invullen?

Kijk terug naar de vragenlijst van opdracht 2 van de tweede les. Deze vragen ga je gebruiken om identificatie te meten. Snap je de vragen?

Bij een enquête staat altijd een algemeen tekstje waarin je beknopte informatie geeft over het onderwerp, een indicatie geeft van de tijdsduur en de deelnemers alvast bedankt voor hun deelname. Wat moet er bij jouw enquête komen te staan? Maak hier een kladversie.

*Geef niet direct het doel van je onderzoek prijs,
omdat dit de gegeven antwoorden kan beïnvloeden.*

Laat je kladversie nakijken door een klasgenoot. Let hierbij ook op spelling en grammatica.

Zoek een geschikt platform om jouw enquête mee online te zetten. Je kunt bijvoorbeeld GoogleForms of MicrosoftForms gebruiken, maar er zijn nog meer internetsites die geschikt zijn om te gebruiken.

Maak je enquête.

Klaar? Test hem eerst door een klasgenoot te vragen om hem in te vullen. Is alles goed en duidelijk? Verspreid de enquête onder je doelgroep!
In de volgende les ga je de resultaten verwerken.

Opdracht 4.1: Ordenen en analyseren

Je hebt je enquête afgenomen, dus het is tijd om je resultaten te ordenen en te analyseren.

Geef elke respondent een nummer. Deel je respondenten op in twee groepen aan de hand van het kenmerk dat je in de onderzoeksvraag hebt benoemd. Maak vervolgens in Excel een schema zoals hieronder is weergegeven, maar dan met meer rijen. Vul voor elke respondent het nummer en de identificatiescore in.

Respondenten groep 1	Identificatiescore	Respondenten groep 2	Identificatiescore

Maak dit in Excel!

Identificatiescore berekenen

Het deel van je enquête waarmee je de identificatiescore kan berekenen, bestaat uit de tien vragen die je in les 2 zelf hebt beantwoord. Elke vraag heeft vijf antwoordopties: 'helemaal niet mee eens', 'niet mee eens', 'neutraal/geen mening', 'mee eens' en 'helemaal mee eens'. Om de identificatiescore te berekenen, ken je punten toe aan deze antwoordopties: 'helemaal niet mee eens' = 1, 'niet mee eens' = 2, 'neutraal/geen mening' = 3 en zo verder. In totaal kun je dus maximaal 50 punten halen. Hoe meer punten iemand heeft, hoe beter hij/zij zich kan identificeren met het personage uit het fragment.

Bereken nu van elke groep de gemiddelde identificatiescore en vul die hieronder in.

	Groep 1	Groep 2
Kenmerk		
Gemiddelde identificatiescore		

Opdracht 4.2: *Dus...*

Deel je bevindingen

In deze opdracht ga je een conclusie trekken en reflecteren op het onderzoeksproces.

Noteer je onderzoeksvraag:

Kijk naar de resultaten van je onderzoek op het werkblad bij opdracht 4.1 en noteer het antwoord op je onderzoeksvraag, oftewel: je **conclusie**:

Bevestigt of verwerpt deze conclusie je eerder opgestelde **hypothese**?

Hoe komt het dat je verwachtingen wel of niet zijn uitgekomen?

Had je het onderzoek anders kunnen uitvoeren om tot andere resultaten te komen?

Welke **nieuwe vragen** roept de conclusie op of zijn er bij tijdens het onderzoeksproces bij je opgekomen?

Nu je een conclusie hebt getrokken, je hypothese hebt verworpen of bevestigd en je kort hebt gereflecteerd op het onderzoeksproces, is het tijd om de resultaten van het onderzoek te delen. Dit doe je door middel van een posterpresentatie. Het is belangrijk om stap 1 tot en met 5 en stap 7 van de onderzoekscyclus op te nemen in de posterpresentatie, om zo jullie onderzoekspad te verduidelijken. Hieronder vul je naast elke stap van de onderzoekscyclus eerst in het kort in wat je hebt gedaan of gevonden. Aan de hand van dit schema maken jullie vervolgens een posterpresentatie.

Stappen onderzoekscyclus	Wat heb je gedaan/gevonden?
Stap 1: Verwonderen en verkennen	
Stap 2: Onderzoeksvraag en hypothese	
Stap 3: Onderzoeksplan	
Stap 4: Uitvoeren en resultaten	
Stap 5: Conclusies en verklaren	
~~Stap 6: Rapporteren en presenteren~~	
Stap 7: Nieuwe vragen	

Bronvermelding

De tekst van dit lespakket is gebaseerd op verschillende bronnen:

Bortolussi, M. & Dixon, P. (2003). *Psychonarratology: Foundations for the Empirical Study of Literary Response*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cohen, J. (2001). Defining Identification: A Theoretical Look at the Identification of Audiences With Media Characters. *Mass Communication & Society*, 4, 245-264.

Hakemulder, J. (2000). *The Moral Laboratory: Experiments Examining the Effects of Reading Literature on Social Perception and Moral Self-Concept*. Amsterdam: Benjamins.

Keen, S. (2007). *Empathy and the Novel*. Oxford: Oxford University Press.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2019). Netherlands - Country Note - PISA 2018 Results. [4 paragrafen]. *Programme for International Student Assessment (PISA) Results from PISA 2018* [(Online) Publicatie]. Beschikbaar: https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_NLD.pdf

Propp, V. & Wagner, L. A. (1973). *Morphology of the Folktale* (2e editie). Austin: University of Texas Press.

Stokman, M. & Wolters, R. (2019). *Lezen doe je samen. Hoe kan de leeshonger gestimuleerd worden?* Utrecht: Eburon.

Van Peer, W., Hakemulder, J. & Zyngier, S. (2007). *Muses and Measures: Empirical Research Methods for the Humanities*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

In de inleiding is er gesproken over discussies in de media betreffende leesgedrag, zie als voorbeeld:

NRC Handelsblad (auteur niet vermeld). (2019, 6 december). Lezen is geen hobby, maar essentieel voor goed burgerschap. [10 alinea's]. NRC Handelsblad [(Internet)Krant]. Beschikbaar: <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/12/06/lezen-is-geen-hobby-maar-essentieel-voor-goed-burgerschap-a3982966>

Voor meer informatie over het onderzoeksproject Converging Horizons waar dr. Konstantin Mierau aan bijdraagt, kunt u de officiële website raadplegen (in het Spaans): <http://converginghorizons.ufro.cl/>

rijksuniversiteit
groningen